

УДК 3657.62

DOI:10.32680/2409-9260-2022-8-297-40-47

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Чернишова Л. В., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічного аналізу, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: liylek196322@gmail.com
ORCID: 000-0003-3213-6589

***Анотація.** Метою статті є дослідження особливостей формування поелементної системи економічного аналізу діяльності суб'єктів господарювання через призму її завдань, функцій та принципів і розробці загальної його моделі. Дослідження проведено з використанням порівняльного аналізу методів, функцій та принципів економічного аналізу. У статті надано характеристику основним видам сучасного економічного аналізу, а саме: оперативного аналізу, інвестиційного аналізу, інноваційного аналізу, діагностичного аналізу, стратегічного аналізу, маркетингового аналізу та функціонально-вартісного. Доведено, що як будь-яка система наукового пізнання, економічний аналіз повинен містити у собі об'єкт, предмет, функції, методи та певні підсистеми, що у своєму підсумку дозволяють виявити резерви підвищення ефективності ведення бізнесу суб'єктами господарювання. Практична значимість даної роботи полягає у запропонованій системі економічного аналізу суб'єктів господарювання.*

***Ключевые слова:** економічний аналіз, суб'єкти господарювання, підсистема економічного аналізу, методи, принципи, функції.*

ECONOMIC ANALYSIS OF BUSINESS ENTITIES: DEVELOPMENT PROSPECTS

Chernyshova Lyudmila, PhD in Economics, associate professor, associate professor of the Department of Economic Analysis, Odessa National University of Economics, Odessa, Ukraine
e-mail: liylek196322@gmail.com
ORCID: 000-0003-3213-6589

***Abstract.** The purpose of the article is to study the specifics of the formation of the elemental system of economic analysis of business entities through the prism of its tasks, functions and principles and to develop its general model. The research was conducted using a comparative analysis of methods, functions and principles of economic analysis. The article describes the main types of modern economic analysis, namely: operational analysis, investment analysis, innovation analysis, diagnostic analysis, strategic analysis, marketing analysis, and functional-cost analysis. It has been proven that, like any system of scientific knowledge, economic analysis must contain an object, subject, functions, methods and certain subsystems, which ultimately allow identifying reserves for improving the efficiency of business operations by economic entities. The article proposes a system of economic analysis of business entities, which includes the following elements: subject, object, functions, methodical support, management parameters and strategic and systemic results.*

It is proven that the methods of economic analysis should be considered from the standpoint of the phases of the production and reproduction process of the enterprise, namely: determination of need, generation of ideas, evaluation of ideas (potential solutions) and results.

Because of further research, it is recommended that in order to analyze the economic activity of enterprises and make effective decisions, such promising methods of economic analysis as: situational analysis, strategic analysis, ABC analysis, GAP analysis and institutional analysis need to be developed.

***Keywords:** economic analysis, economic entities, subsystem of economic analysis, methods, principles, functions.*

JEL Classification: M400, M410.

Постановка проблеми. Економічний аналіз на сьогодні виступає основним інструментом створення такого ресурсу як інформація, що є невід'ємним елементом у діяльності суб'єктів господарювання.

За допомогою економічної інформації досліджується стан діяльності суб'єктів господарювання, визначаються резерви щодо виробництва, надається оцінка стану аналізованого об'єкту. Інформація є базою для прийняття обґрунтованих управлінських, допомагає визначити напрямки підвищення ефективності діяльності та дозволяє спрогнозувати розвиток у майбутньому.

Слід зауважити, що сучасний стан економічного аналізу характеризує його як досить

розроблену в теоретичному і методологічному плані науку. Методики аналізу, створені в попередні періоди, адаптуються до нових умов господарювання [1, с. 56]. Проте, аналітична наука постійно перебуває в стані розвитку, що визначається об'єктивними чинниками, пов'язаними зі значними змістовними й структурними змінами в економіці, особливо це відчувається в умовах цифровізації та воєнного стану в Україні. Тому, на сьогодні актуалізується питання щодо подальших напрацювань методологічного підґрунтя проведення економічного аналізу в умовах обмеженості та зменшення продуктивності ресурсів, дефіциту джерел фінансування, циклічних фінансових криз, цифровізації виробничих процесів, скорочення зайнятості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових публікацій присвячених економічному аналізу можна виокремити ті, які вже стали класичними, а саме таких авторів як М. . Болюх та інших [2], В. Серединської [3], Н. Тарасенко Н.В. [4], Є. Мних [5] та багатьох інших.

Сучасні напрями досліджень теорії та методології економічного аналізу зосереджені на його удосконаленні за окремими видами економічної діяльності. Так у наукових працях С. Самайчук [1], І. Павлік [6], С. Страпчук [7], досліджено методичні засади удосконалення економічного аналізу діяльності, засади сталого економічного розвитку та сформовано модель організації економічного аналізу в обліково-аналітичній системі суб'єкта господарювання аграрного сектору господарювання.

Такі науковці як Я. Измайлов [8], М. Шестерняк [9], О. Бобловський [10], Ю. Орловська [11], наголошують на визначальній ролі економічного аналізу у забезпеченні ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Подальшого дослідження потребує питання пошуку ефективних рішень щодо відновлення та стабілізації діяльності суб'єктів господарювання. З цією метою за необхідні зміни як на державному рівні, так і на рівні кожного окремого суб'єкта економічної діяльності. Першочерговим завданням на державному рівні є необхідність підтримки кожного бізнесу та коригування законодавчо-нормативної бази, а на рівні суб'єкту господарювання – проведення ретельного економічного аналізу та визначення основних чинники, які будуть сприяти відновленню нормального їх функціонування.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає у дослідженні особливостей формування по елементній системі економічного аналізу діяльності суб'єктів господарювання через призму її завдань, функцій та принципів та розробці загальної його моделі.

Основний матеріал. Сучасний економічний аналіз виступає вагомим інструментом у формуванні та оптимізації політики суб'єктів господарювання, зокрема в податковій, маркетинговій, інвестиційній, обліковій, кредитній сферах діяльності. Практичний досвід доводить, що можливість економічного аналізу не використовуються повною мірою для вирішення проблем у представлених сферах.

До основних видів сучасного економічного аналізу слід віднести:

Оперативний аналіз. Оперативний аналіз є системою щоденного спостереження та оцінювання відхилень фактичного стану досліджуваного об'єкта від регламентованих показників, визначення причин та можливих наслідків таких відхилень, розроблення механізмів швидкого втручання в господарські процеси для реалізації ефективної діяльності підприємства, набуває особливого значення в умовах нестабільної виробничої, фінансової та комерційної діяльності суб'єктів господарювання. Перевагою оперативного аналізу є його дієвість, тобто можливість управлінського апарату своєчасно втрутитись у господарські процеси та правильно спрямувати їх [9, с. 160].

Інвестиційний аналіз. Практика свідчить про те, що за попередні роки збільшилась кількість суб'єктів господарювання, які в результаті ефективного управління своєю діяльністю почали володіти значним капіталом для інвестування. Особливої актуальності набувають методи аналізу та оцінки ефективності інвестиційних проєктів. Як наслідок, перспективним напрямом економічного аналізу стає інвестиційний аналіз. Реалії вітчизняної економіки потребують розроблення власних комплексних методик інвестиційного аналізу та впровадження й адаптації зарубіжного досвіду в цій галузі [9, с. 160].

Як зазначено у науковій статті [12, с. 42-43], на даний момент інвестиційна діяльність, особливо забезпечення інвестиціями інноваційних процесів розвитку підприємств, є майже неактивною у більшості галузей економіки, а всі можливі інвестиції спрямовані на розвиток оборонної промисловості. У цьому контексті зростає роль інвестиційного економічного аналізу. Так, наприклад, аналіз підприємств, що відповідають за забезпечення паливом та

виробництва військового/оборонного призначення, для виявлення найбільш пошкоджених (табл. 1).

Таблиця 1
ТОП-20 пошкоджених промислових об'єктів України під час війни, 2022 рік

№	Об'єкт	Розташування	Промисловість	Активи, \$ млн
1	ММК Ілліча	Маріуполь	Металургія	1 893
2	Азовсталь	Маріуполь	Металургія	1 444
3	Українські енергетичні машини	Харків	Важка промисловість	417
4	Антонов	Київ	Будівництво літаків	385
5	Кременчуцький НПЗ	Кременчук	Нафтопереробний завод	374
6	Кременчуцький НПЗ	Авдіївка	Кокс	343
7	Одеський НПЗ	Одеса	Нафтопереробний завод	171
8	Coca Cola Beverages	Велика Димерка (Київська обл.)	Напої	150
9	Зоря Машпроект	Миколаїв	Важка промисловість	137
10	Лінік	Лисичанськ (Луганська обл.)	Нафтопереробний завод	116
11	Монделіс Україна	Тростянець (Сумська обл.)	Харчова промисловість	104
12	Завод ім. Малишева	Харків	Оборонна промисловість	101
13	Ветропак Гостомельський склозавод	Гостомель (Київська обл.)	Скло	92
14	Рубіджанський картонний завод	Рубіжне (Луганська обл.)	Папір	82
15	Суміхіпром	Суми	Хімічна промисловість	73
16	Житомирський бронетанковий завод	Житомир	Оборонна промисловість	72
17	Харківський тракторний завод	Харків	Транспортні засоби	51
18	Попаснянський авторемонтний завод	Попасна (Луганська обл.)	Транспортні засоби	40
19	Обіо	Житомир	Ізоляція	28
20	Кондитерська фабрика «Харків'янка»	Харків	Харчова промисловість	22

Джерело: складено [12, с. 42]

Інноваційний аналіз. Облік інновацій, розкриття інформації про них у фінансовій звітності, оцінювання результатів інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, обґрунтування системи показників інноваційної діяльності, розробка комплексних методик її аналізу вимагають нових концептуальних підходів та розвитку ще одного напрямку економічного аналізу, а саме інноваційного аналізу [9, с. 160].

Діагностичний аналіз. Однією з найбільш актуальних проблем є проблема неплатоспроможності, банкрутства боржника, не спроможного виконувати свої

зобов'язання та погасити кредит. Виникає потреба виявлення факторів та причин фінансової неспроможності суб'єкта господарювання, об'єктивної ідентифікації ознак банкрутства за допомогою діагностичного аналізу. Саме діагностичний аналіз спрямований на обґрунтування ефективних заходів щодо фінансового оздоровлення підприємства. Але, на сьогодні, виникає питання щодо удосконаленні методики діагностичного аналізу щодо уточнень системи показників, методів та процедур аналізу.

Стратегічний аналіз. Частина стратегічного управління підприємством, що дає змогу досліджувати як зовнішнє, так і внутрішнє середовище його діяльності, сформувати цілі суб'єкту господарювання, які спрямовані на розробку певної стратегії та вирішення довгострокових проблем. Даний вид економічного аналізу здійснюється за стандартами управління, а саме: управління виконанням завдань виробництва і постачання; управління якістю продукції, робіт, послуг; управління ресурсами; управління розвитком підприємства; соціальний розвиток колективу; управління охороною навколишнього середовища.

Маркетинговий аналіз. Частина економічного аналізу, яка ґрунтується на вивченні ринків збуту, попиту на продукцію, формування цінової політики.

Функціонально-вартісний аналіз. Найбільш ефективний вид економічного аналізу, що дає змогу виявити резерви економії витрат матеріальних, трудових і фінансових ресурсів на виробництво продукції.

В сучасних економічних умовах актуальним є розширення сфери застосування функціонально-вартісного аналізу. Перспективи подальшого розвитку функціонально-вартісного аналізу полягають у тому, щоб впровадити у його методику економіко-математичні методи та комп'ютерні технології оброблення інформації. Так, Орловська Ю. В. відзначає, що методи елементарної математики використовують в традиційних економічних розрахунках: потреб підприємства в матеріальних ресурсах, при складанні балансу (матеріальних ресурсів, готової продукції), при перевірці обґрунтованості планів тощо; методи вищої математики (диференціальне та інтегральне обчислення, теорія ймовірності, методи аналітичної геометрії) – прикладом, для факторного аналізу впливу чинників на результативний показник [11, с. 90].

Як будь-яка система наукового пізнання, економічний аналіз повинен містити у собі об'єкт, предмет, функції, методи та певні підсистеми, що у своєму підсумку дозволяють виявити резерви підвищення ефективності ведення бізнесу суб'єктами господарювання (рис. 1).

Таким чином, можна погодитися із науковою думкою С. І. Самайчук [13, с. 58], що економічний аналіз – це комплексне глибоке вивчення роботи підприємств, їх підрозділів та інших господарських формувань для об'єктивної оцінки їх результатів і виявлення можливостей подальшого підвищення ефективності господарювання.

Також автор відзначає, що для визначення ефективної організації та методики економічного аналізу ефективності діяльності підприємств доцільно визначити ознаки дієвості результатів аналітичної роботи, які сформовані за такими параметрами [13, с. 58]:

Внутрішні аналітики (керівник, керівники підрозділів, бухгалтер, економіст, фінансист, плановик, маркетолог). Переваги їх роботи: бажання збільшити прибутковість діяльності, залучити інвестований капітал, формування перспектив розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, економічний розвиток, збільшення рівня споживчих витрат; достовірність та дієвість результатів дослідження. Недоліки у їх роботі: недостатній рівень кваліфікації аналітиків, низький рівень оплати праці, недієвість або відсутність мотиваційних факторів, недостовірність або недостатність зовнішніх джерел інформації.

Зовнішні аналітики (спеціалісти банківських, фінансових установ, страхових компаній, партнери по бізнесу, конкуренти, аудиторі акціонери, пайовики, представники органів влади, інвестори. Позитивні сторони їх роботи: бажання вкласти капітал, вдосконалення партнерських відносин, реалізація інвестиційних проєктів, реалізація інтеграційних зв'язків, підвищення рівня ділової активності. До недоліків у їх роботі слід віднести: недостовірність інформації, недостатній рівень кваліфікації персоналу, відсутність комплексності, системності дослідження.

При цьому слід відзначити, що діяльність як зовнішніх, так і внутрішніх аналітиків пов'язана з методами економічного аналізу, які вони використовують.

Рис. 1 Система економічного аналізу суб'єктів господарювання

Джерело: складено авторкою за матеріалами [6, с. 111; 8, с. 169]

Так, Єлець О.П. виокремлює наступні методи економічного аналізу: системний і комплексний підхід до аналізу економічних явищ і процесів; використання в аналізі системи показників; виявлення взаємозв'язку і взаємозалежності між показниками і факторами, що визначають їх рівень; вивчення економічних явищ у динаміці з врахуванням дії економічних

законів; деталізація загальних показників на складові; узагальнення результатів аналізу [14, с. 55]. Проте, на наш погляд, за доцільне є конкретизація самих методів, які характеризують особливості їх застосування.

З нашої точки зору методи економічного аналізу слід розглядати з позиції фаз виробничо-відтворювального процесу підприємства (рис. 2).

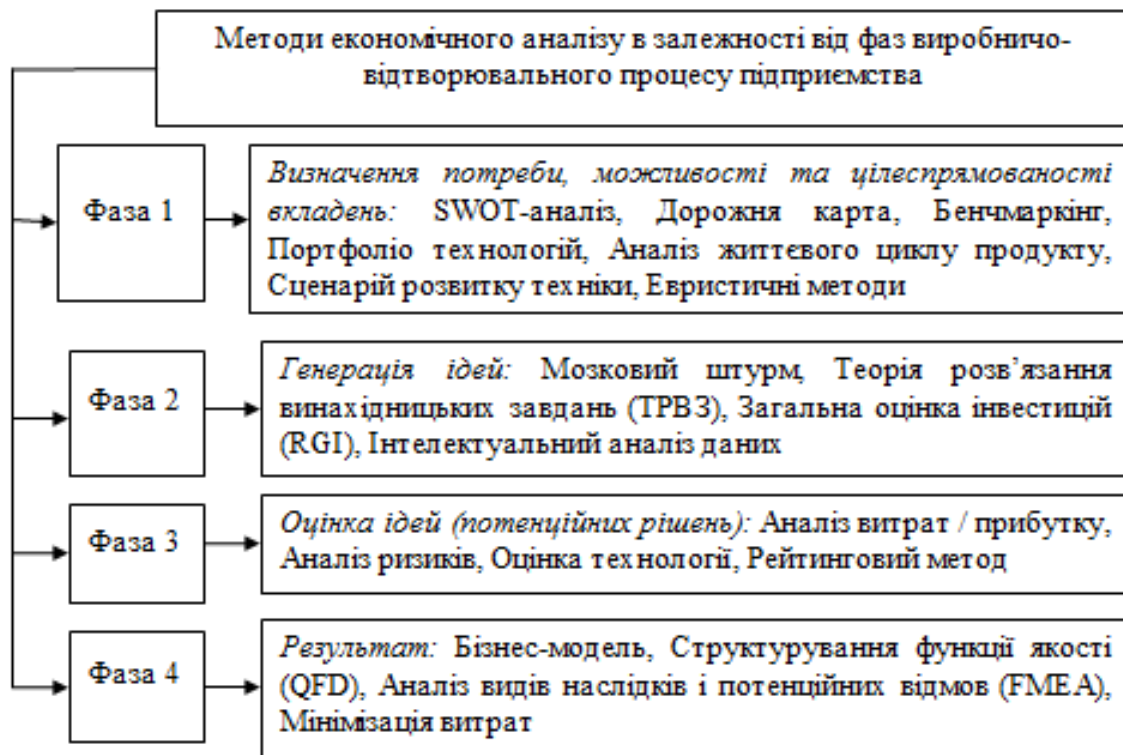

Рис. 2 Рекомендоване застосування методів економічного аналізу підприємства залежно від фаз виробничо-відтворювального процесу

Джерело: складено авторкою за матеріалами [8, с. 172-173; 11; 14]

Висновки. В сучасних умовах основним завданням керівників є забезпечення ефективної роботи підприємства. Але воєнний стан, зумовив переорієнтацію економіки країни на воєнні потреби, в першу чергу, обороноздатності країни. Це суттєво загальмувало економічне зростання країни і, як наслідок, відчувається скорочення виробничої діяльності в більшості галузей економіки. Через захоплення значної території та знищення або пошкодження інфраструктури діяльність багатьох підприємств зупинена або значно скорочена.

Першочерговою задачею на рівні суб'єктів господарювання є проведення ретельного економічного аналізу та визначення основних чинників, які будуть сприяти відновленню нормального їх функціонування.

Тому, на сьогодні, для аналізу господарської діяльності підприємств та прийняття ефективних рішень потребують розвитку такі перспективні методики економічного аналізу, як: ситуаційний аналіз, стратегічний аналіз, АВС-аналіз, GAP-аналіз та інституційний аналіз.

Список літератури

1. Самайчук С.І. Методичні засади удосконалення економічного аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств. Агросвіт. 2019. №7. С. 55-59.
2. Економічний аналіз: Навч. посібник. М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. Вид. 2-ге, перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2003. 556 с.
3. Серединська В.М., Загородна О.М., Федорович Р.В. Економічний аналіз. Навчальний посібник. Тернопіль: Видавництво Астон, 2010. 624 с.

4. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз: Навчальний посібник. 4-е видання. Львів, «Новий світ -2000», 2006. 244 с.
5. Мних Є. В. Економічний аналіз: підручник. К. : Знання, 2011. 630 с.
6. Павлік І. Модель організації економічного аналізу в обліково-аналітичній системі суб'єкта господарювання аграрного сектору господарювання. *Економічний аналіз*. 2020. Т. 30. № 1. Ч. 2. С. 108-117. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.01.02.108>.
7. Страпчук І.С. Сталий розвиток сільськогосподарських підприємств: економічний вимір. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2021. Вип. 3. С. 12-19. | DOI: 10.31521/2313-092X/2021-3(111)
8. Ізмайлов Я. О. Розвиток методології економічного аналізу господарської діяльності підприємств у постіндустріальній економіці. *Проблеми економіки*. 2016. № 3. С. 164-174.
9. Шестерняк М. М. Сучасний економічний аналіз та його основні види. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 20. Ч. 3. С. 158-161.
10. Бобловський О.Ю. Роль економічного аналізу в підвищенні ефективності діяльності підприємств. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/1661/1/6_conference_URSES_DBTU_22-62-64.pdf (дата звернення 15.06.2022).
11. Орловська Ю. В., Машченко С. О. Трансформація методів економічних досліджень у постіндустріальну епоху. Економічний простір. 2021. № 173. С. 88-92. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/173-16>.
12. Гречко А. В., Джумакеєва Д. Д., Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку підприємств в Україні в воєнний та поствоєнний період. «*Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут"*». 2022. № 22. С. 40-46. DOI: 10.20535/2307-5651.22.2022.259798.
13. Самайчук С. І. Методичні засади удосконалення економічного аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2019. № 7. С. 55-59.
14. Єлець О.П., Беленцова В.В. Методи економічного аналізу. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. №3. С. 53–60.

References

1. Samaychuk, S.I. (2019). Methodological principles of improving the economic analysis of the activity of agricultural enterprises. *Ahrosvit*, 7, 55-59. [In Ukrainian].
2. Ekonomichnyy analiz: Navch. Posibnyk (2003). M. A. Bolyukh, V. Z. Burchevs'kyy, M. I. Horbatok ta in.; Za red. akad. NANU, prof. M.H. Chumachenka. Vyd. 2-he, pererob. i dop. K.: KNEU [In Ukrainian].
3. Seredyns'ka, V.M., Zahorodna, O.M., Fedorovych, R.V, (2010) Ekonomichnyy analiz. Navchal'nyy posibnyk. Ternopil': Vydavnytstvo Aston [In Ukrainian].
4. Tarasenko, N.V. (2006). Ekonomichnyy analiz: Navchal'nyy posibnyk. 4-e vydannya. L'viv, «Novyy svit -2000» [In Ukrainian].
5. Mnykh, Ye. V. (2011). Ekonomichnyy analiz: pidruchnyk. K. : Znannya, [In Ukrainian].
6. Pavlik, I. (2020). Model of the organization of economic analysis in the accounting and analytical system of the economic entity of the agrarian sector of the economy. *Ekonomichnyy analiz*, 30, 1, 2, 108-117. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.01.02.108>. [In Ukrainian].
7. Strapchuk, I.S. (2021). Sustainable development of agricultural enterprises: economic dimension. *Visnyk ahrarnoyi nauky Prychornomor"ya*, 3, 12-19. | DOI: 10.31521/2313-092X/2021-3(111) [In Ukrainian].
8. Izmailov, Ya. O. (2016). Development of the methodology of economic analysis of economic activity of enterprises in the post-industrial economy. *Problemy ekonomiky*, 3, 164-174. [In Ukrainian].
9. Shesternyak, M. M. (2018). Modern economic analysis and its main types. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 20, 3, 158-161. [In Ukrainian].
10. Boblovsky, O.Yu. The role of economic analysis in improving the efficiency of enterprises. Retrieved from https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/1661/1/6_conference_URSES_DBTU_22-62-64.pdf. [In Ukrainian].
11. Orlovska, Yu. V., Mashchenko, S. O. (2021). Transformation of economic research methods in the post-industrial era. *Ekonomichnyy prostir*, 173, 88-92. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/173-16>. [In Ukrainian].

12. Grechko ,A. V., Dzhumakeeva, D. D. (2022). Investment support for innovative development of enterprises in Ukraine in the war and post-war period. «Ekonomichnyy visnyk NTUU "Kyivskyy politekhnichnyy instytut"», 22, 40-46. [In Ukrainian].
13. Samaichuk, S. I. (2019). Methodological principles of improving the economic analysis of the activity of agricultural enterprises. Ahrosvit, 7, 55-59. [In Ukrainian].
14. Yelets, O.P., Belentsova, V.V. (2016). Methods of economic analysis. Ekonomichnyy visnyk Zaporiz'koyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi, 3, 53–60. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.07.2022

Прийнята до публікації 5.08.2022